

Журавка О. С.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Сумського державного університету
Темченко А. Р.
студентка
Сумського державного університету
Федорченко В. Г.
студентка
Сумського державного університету

Zhuravka O. S.
PhD in Economics, Associate Professor
of the Department of Finance, Banking and Insurance
Summy State University
Temchenko A. R.
Student
Summy State University
Fedorchenko V. G.
Student
Summy State University

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. У статті розглянуто сутність поняття «фінансова стійкість страхової компанії». Проаналізовано поняття «фінансова надійність», «платоспроможність», «ліквідність», які використовуються для характеристики діяльності страховиків. Зазначено спектр факторів, які впливають на фінансову стійкість страховиків. Досліджено особливості розрахунку необхідного платоспроможного капіталу страхової компанії відповідно до вимог Solvency II.

Ключові слова: фінансова стійкість, надійність, платоспроможність і ліквідність страхових компаній, фактори впливу на рівень фінансової стійкості страхової компанії, тести раннього попередження, Solvency II.

Вступ та постановка проблеми. Сьогодні страхові ринки займають ключові позиції у фінансових системах економічно розвинутих країн. В умовах невизначеності та широкого спектру ризиків страхові компанії покликані надавати надійний страховий захист юридичним та фізичним особам, сприяючи їх ефективному функціонуванню та забезпечуючи їх впевненість у майбутньому. З огляду на це набуває актуальності питання забезпечення фінансової стійкості страхових компаній як одного з визначальних факторів безперервного виконання їх зобов'язань, що безпосередньо впливає на майнові та фінансові інтереси застрахованих осіб за настання страхових подій. Адже стійкість страхових компаній є не лише важливою передумовою їх виживання, але й запорукою успішної реалізації їх місії та стратегічних цілей. Фінансова стійкість страхових компаній є основною умовою, за якої інститут страхування може повноцінно виконувати свою багатопланову роль у процесі суспільного відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова стійкість страховика, зокрема її складники, знайшла відображення в численних наукових працях. Основи фінансової діяльності та аналізу страхових компаній розглядали чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них слід відзначити таких українських науковців, як В.Д. Бігдаш, А.О. Бойко, А.М. Єрмошенко, І.С. Іванюк, Н.В. Ткаченко, В.Д. Базилевич, С.В. Науменкова, С.С. Осадець.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних аспектів визначення сутності фінансової стійкості страхових компаній та її розгляд в Україні.

Результати дослідження. Термін «фінансова стійкість» походить з англійської мови (“financial stability”) і перекладається як фінансова стабільність або фінансова стійкість. В економічній літературі поняття «стійкість» ототожнюють з поняттями «стабільність», «надійність» і «рівновага», що приводить до методологічної некоректності та не сприяє подальшому вдосконаленню дослідження цієї проблематики. При цьому одні вчені ототожнюють терміни «стійкість» та «надійність». Інші науковці вважають, що фінансова стійкість є «частковим виявом фінансової надійності страховика» або характеристикою терміна «надійність». Останні вчені заперечують згаданий вище підхід, вважаючи фінансову надійність похідною від категорії «фінансова стійкість» [2, с. 34].

Поняття фінансової стійкості страховика нормативно не визначене, проте існує багато тлумачень цього поняття. Досить вдалим та повним є такі визначення (табл. 1).

Ми погоджуємося з найбільш комплексним визначенням цієї категорії, що надає Н.В. Ткаченко. Фінансова стійкість страхової компанії – це такий стан організації її грошових потоків (вхідних та вихідних), за якого страхова компанія здатна своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання (не тільки поточні, але й ті, що виникають за негативного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників) відносно всіх суб'єктів ринку протягом визначеного часу за рахунок залучених та власних ресурсів, забезпечувати відновлення своїх фінансових показників за будь-якого несприятливого впливу бажаного і/або оптимального рівня, адаптуватися до постійно

Визначення сутності поняття «фінансова стійкість страхової компанії»

Автор	Визначення
Р.Я. Пруц [12]	Економічна категорія, що характеризує такий стан його фінансових ресурсів, їхнього розподілу та використання, за якого страхова компанія є платоспроможною та здатною своєчасно й у повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками в умовах негативного впливу зовнішніх чинників, спричинених зміною параметрів середовища.
А.В. Палкін [9]	Система, що адаптується до змін зовнішнього середовища та має дві ознаки, а саме платоспроможність, тобто можливість розрахуватися за своїми зобов'язаннями, та наявність фінансових ресурсів для розвитку, щоб відповідати можливим змінам зовнішніх умов.
А.О. Бойко [3]	Комплекс дій (фінансового, інвестиційного та організаційного характеру), спрямованих на постійну підтримку балансу між витратами та зобов'язаннями страховика та фінансовими ресурсами, необхідними для їх покриття або виконання, в результаті чого досягається ефективний розвиток страхової компанії, незважаючи на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування економіки.
В.Д. Базилевич [2]	Здатність виконувати взяті зобов'язання за договорами страхування за умови дії несприятливих чинників, а також зміни в економічній кон'юктурі.
О.Д. Вовчак [5]	Здатність страховика виконувати прийняті страхові зобов'язання за договорами страхування та перестрахування.

змінюваного економічного середовища, використовувати нові обставини, властивості та відносини для цілеспрямованого й динамічного розвитку страховика на основі зростання прибутку й капіталу нині та в прогнозованій перспективі [14, с. 30].

Розглянемо поняття «фінансова стійкість», «фінансова надійність», «платоспроможність» і «ліквідність», які використовуються для характеристики діяльності страховиків.

Загальноприйнятим підходом до визначення фінансової стійкості страхової компанії є її характеристика як здатності виконувати взяті зобов'язання за договорами страхування в умовах впливу несприятливих факторів, змін в економічній кон'юктурі.

Фінансову стійкість страхових компаній також визначають як «здатність виконувати взяті на себе зобов'язання за усіма укладеними договорами страхування». Отже, поняття «фінансова стійкість» тісно пов'язане з поняттям «платоспроможність», оскільки системоутворюючою категорією є «відповідальність за зобов'язаннями», тобто здатність здійснювати платежі за зобов'язаннями [14, с. 31].

Платоспроможність страховика – здатність виконувати зобов'язання в будь-який момент часу.

Згідно із Законом України «Про страхування» фінансова стійкість страхових компаній визначається з огляду на умови забезпечення їх платоспроможності (рис. 1) [11].

Також фінансова стійкість характеризується з позиції ліквідності, тобто «наявності достатнього рівня покриття залучених пасивів активами, а також рентабельності та прибутковості, що забезпечує необхідний розвиток компанії». Термін «ліквідність» в діяльності страховиків визначається як здатність забезпечувати своєчасне трансформування активів у гроші для виконання з мінімальними затратами виниклих страхових зобов'язань. В основі можливості такого трансформування лежать узгодженість руху активів та пасивів страхової компанії [14, с. 25]. Тобто недостатня ліквідність страховика може спричинити неочікуваний дефіцит платіжних засобів, який покривається шляхом збільшення затрат, що приводить до зменшення прибутковості або неплатоспроможності страхової компанії.

Є.С. Кузьменко характеризує фінансову надійність «як здатність швидко реагувати в разі настання несприятливих фінансових ситуацій за умови стабільності інших факторів (економічна ситуація в країні, грошово-кредитна

політика держави, відсутність різних змін у нормативно-правових актах)» [15, с. 115].

Узагальнюючи сказане, можемо констатувати, що поняття «фінансова надійність» змістовно значно вужче, ніж поняття «фінансова стійкість» [2, с. 489]. На нашу думку, фінансова надійність виявляється лише в момент урегулювання фінансових зобов'язань страховиком за умов стабільного середовища, в якому внутрішні та зовнішні фактори впливу заздалегідь відомі та не змінюються впродовж певного проміжку часу. Водночас фінансово стійка страхова компанія завжди буде фінансово надійною. Для пояснення двох останніх тверджень слід вказати на можливість виникнення ситуації, коли виконання фінансових зобов'язань страховиком приведе до порушення його фінансової стійкості, в результаті чого відбудеться зменшення обсягів прибутку, а в найгіршому випадку у нього виникнуть збитки. Отже, надійний страховик може бути фінансово нестійким.

Таким чином, можна виділити три основні та органічно взаємопов'язані складові фінансової стійкості страхових компаній, такі як надійність, платоспроможність та ліквідність. Ліквідність – основоположний фактор (умова) платоспроможності, що є найбільш значущим критерієм надійності страхової компанії. Усі вони впливають на формування рівня довіри до страховика та є підґрунтям визначення його фінансової стійкості [8, с. 11].

Зазначимо спектр факторів, які впливають на фінансову стійкість страховиків, зокрема науковці розрізняють внутрішні та зовнішні фактори впливу, але такий поділ багато в чому є умовним, оскільки один і той самий фактор може виступати або як внутрішній, або як зовнішній [6, с. 16; 7, с. 139].

Будь-який показник роботи компанії є результатом взаємодії одразу декількох (часто взаємозалежних) факторів (рис. 2).

Забезпечення фінансової стійкості страхової компанії є можливим лише за умови постійного й детального контролю діяльності страховика та своєчасного реагування керівництва компанії на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Особливе значення фінансової стійкості страхових компаній для економіки загалом обумовлене низкою причин:

1) розвиток страхового сектору в системі фінансових відносин на макрорівні сприяє стабілізації економічних відносин та забезпеченню соціальної стійкості суспільства;

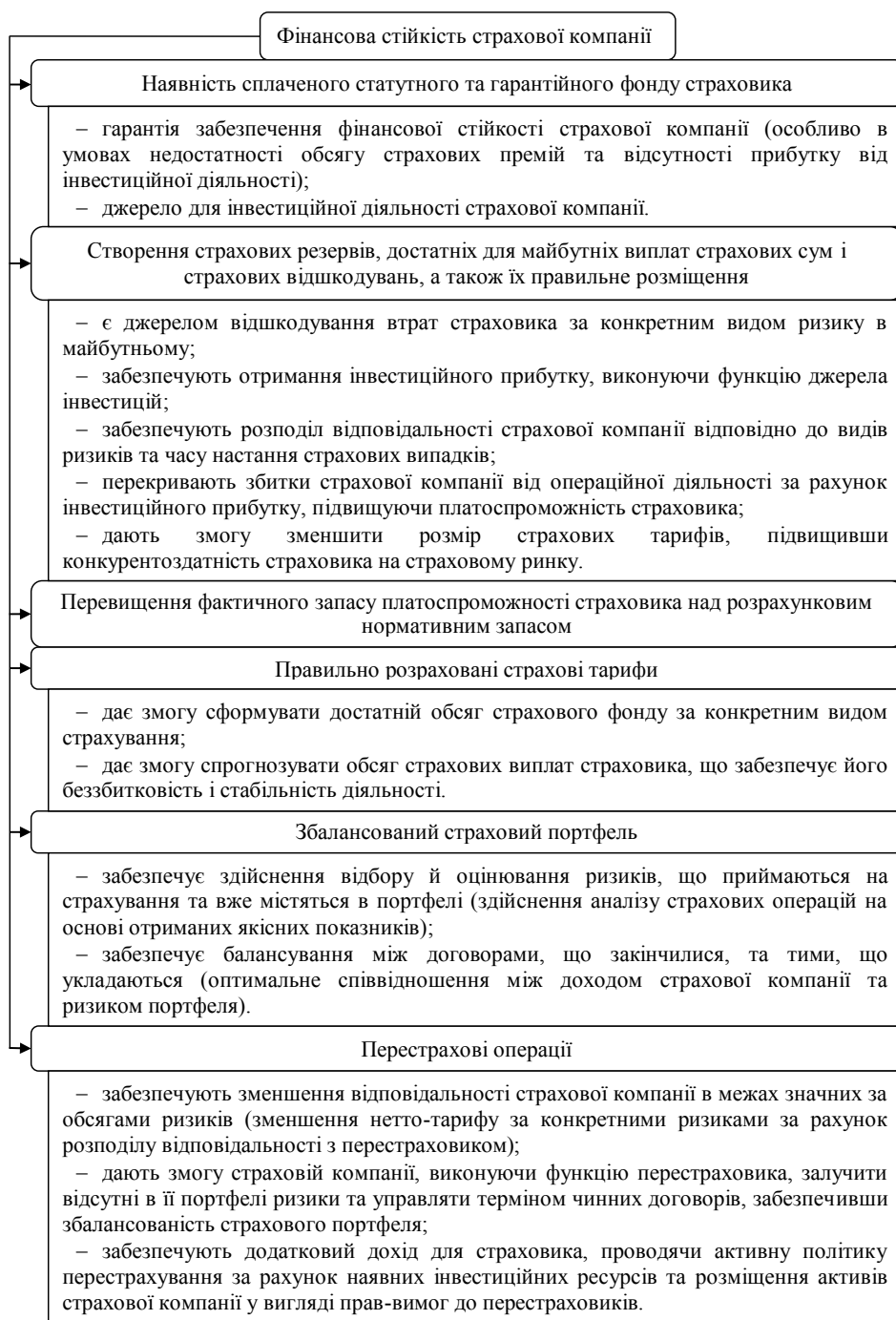

Рис. 1. Елементи впливу на фінансову стійкість страховика

2) зміцнення фінансової стійкості страхових компаній сприятливо впливає на ринкові відносини на макроекономічному рівні загалом;

3) страхові компанії суттєво впливають на ринок інвестицій, оскільки є надійним джерелом формування фінансового капіталу.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (нині – Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України) «з метою стандартизації процедур здійснення аналізу фінансової стійкості страховиків» своїм Розпорядженням від 17 березня 2005 р. № 3755 затвердила «Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків», які ґрунтувались на тестах раннього попередження. Відповідно до Рекомендацій здій-

снювався аналіз капіталу, активів, перестраховування, страхових резервів, доходності, ліквідності, а також надавалась відповідна оцінка [13]. Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 16 січня 2018 р. № 66 згадане Розпорядження втратило чинність.

Пруденційний нагляд у страхуванні сьогодні вимагає застосування нових методологічних стандартів щодо оцінювання ризиків страхової діяльності, оцінювання платоспроможності та фінансової стійкості. В цьому напрямі Україна орієнтується на світовий досвід, оскільки світ прямує шляхом глобалізації, а бажання України приєднатись до європейської та світової спільноти є природним.

Однак реалізація цього шляху розвитку держави потребує приведення українського законодавства до

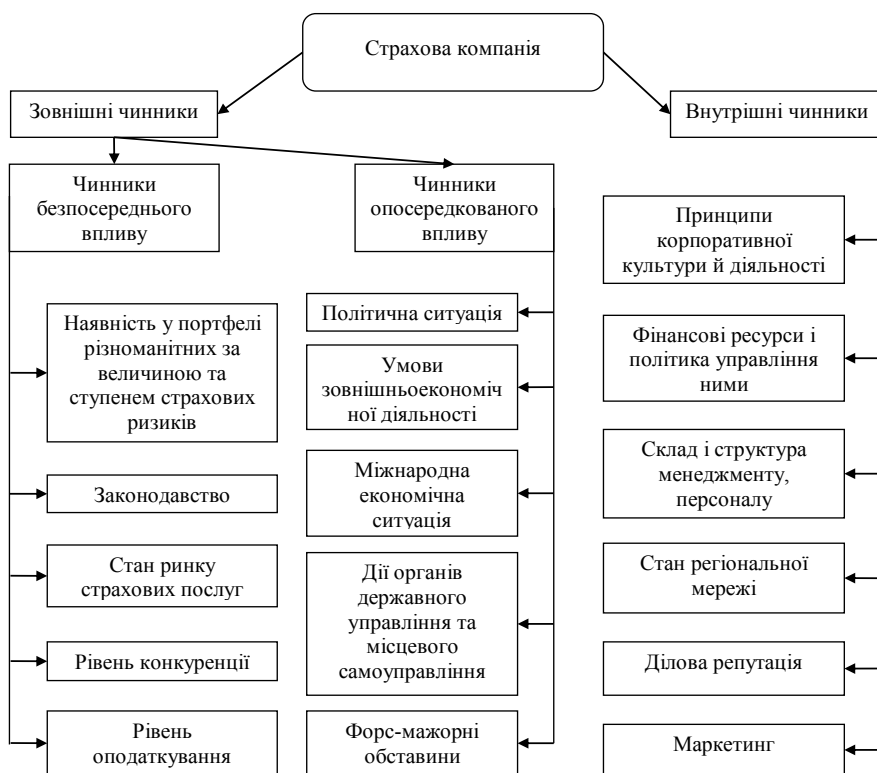

Рис. 2. Чинники (фактори) впливу на рівень фінансової стійкості страхової компанії

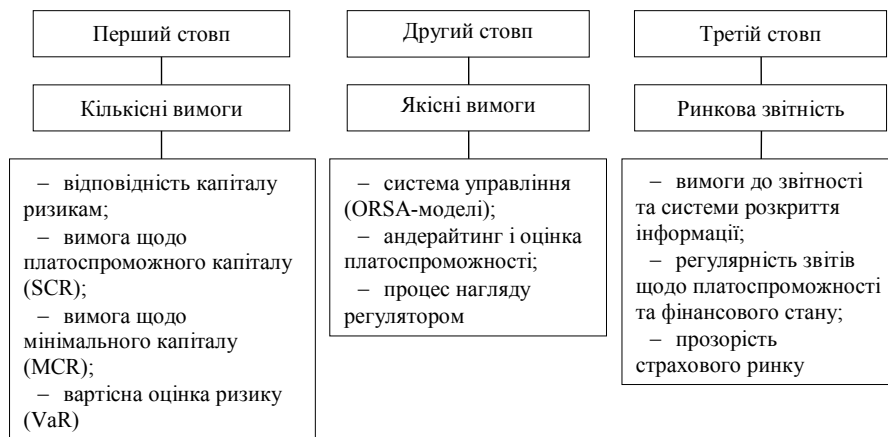

Рис. 3. Структура вимог до платоспроможності відповідно до Solvency II [16, с. 191]

європейських стандартів. Цей процес не є швидким, тому в Україні реалізуються поступова адаптація законодавства до вимог ЄС відповідно до напрямів, визначених в Угоді про асоціацію, та забезпечення ефективного її виконання [3, с. 41]. Одним з пріоритетних напрямів реформування є страхова галузь, а стандарти діяльності включають положення Міжнародної організації у сфері нагляду за страховою діяльністю (IAIS), а також директив ЄС. Solvency II – інноваційний перегляд режиму достатності капіталу в галузі страхування Європейського Союзу [16, с. 190].

Основними цілями Solvency II є перегляд європейської системи контролю та нагляду за страховиками, вдосконалення захисту страхувальників, більш глибока інтеграція європейського страхового ринку, як наслідок, посилення конкурентоспроможності європейських страховиків на світовій арені [16, с. 191]. Ці заходи покликані знизити

ймовірність банкрутства та відкликання ліцензії у страхових організацій до мінімально можливого рівня.

Особливості Solvency II такі [16, с. 192]:

- принципово нова концепція регулювання діяльності страхових організацій, заснована на принципах пруденційного нагляду та обліку ризиків, з якими стикається фінансова установа в процесі своєї діяльності;
- зміна підходів до оцінювання платоспроможності, яка, згідно з новими вимогами, повинна визначатись на основі індивідуальних ризиків, властивих окремому страховику.

Solvency II заснований на ризик-орієнтованому підході до розрахунку фінансової стійкості та платоспроможності страховиків. За структурою вимоги Solvency II аналогічні системі Basel II у банківському секторі, які адаптовані до страхової діяльності [16, с. 191]. Таким чином, Solvency II – це система комплексного підходу до забезпечення платоспроможності страховиків на території ЄС, яка складається з трьох компонентів (рис. 3) [4, с. 8].

Відповідно до Solvency II оцінювання платоспроможності страхових компаній проводиться через розрахунок показника необхідного платоспроможного капіталу (SCR) (табл. 2) [1, с. 77].

Таким чином, система оцінювання платоспроможності страхових організацій України буде змінюватись, отже, іншими будуть підходи до оцінювання фінансової стійкості. Більшість страхових організацій позитивно оцінила ідею наближення вітчизняних стандартів до міжнародних, однак у багатьох виникають побоювання щодо термінів впровадження нових правил та повної готовності страхових організацій відповідати заявленим критеріям. Звичайно, імплементація вимог Solvency II в Україні є складним процесом як для страховиків, так і для контролюючого органу, тому що ця система є новою парадигмою, яка має змінити світогляд страхових організацій щодо вивчення профіля ризиків та їх передбачення на майбутній період.

Такий підхід, безперечно, докорінно змінить корпоративне управління страховиків, що зазвичай приводить до збільшення вартості капіталу, а також витрат на розроблення та моніторинг моделей для розрахунку нових вимог до капіталу.

Фінансова стійкість страхової організації та її платоспроможність є об'єктами державного нагляду й контролю. В Україні контроль за фінансовим станом страховиків покладено на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [10, с. 8].

Такий підхід в нинішніх умовах є цілком виправданим, оскільки становлення українського страхового ринку здійснюється в надзвичайно складних умовах: більшість страховиків не має достатнього досвіду роботи, відсутня достовірна статистика, більшість прийнятих на страхування ризиків необхідною мірою не досліджена за браком інформаційного забезпечення. З іншого боку, через нерозвиненість механізму захисту прав споживачів та відсутність бажаного режиму судочинства клієнти практично позбавлені можливості самостійно задовольнити претензії до страхової організації в разі невиконання останньою своїх зобов'язань [10, с. 8].

В Україні також відсутні внутрішні механізми регулювання ринку, до яких слід віднести діяльність створених страховиками самостійно спілок, асоціацій, а також страхових та перестраховальних пулів. В економічно розвинених країнах з метою захисту інтересів клієнтів створюються гарантійні фонди, за рахунок яких оплачуються претензії страхувальників у разі банкрутства страхової компанії. В Україні подібна практика існує лише у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за рахунок функціонування Моторно-транспортного страхового бюро України (МТСБУ) [3, с. 45].

Висновки. Проведене дослідження показало, що фінансова стійкість страхової компанії – це комплекс дій, спрямованих на постійну підтримку балансу між витратами та зобов'язаннями страховика й фінансовими ресурсами, необхідними для їх покриття або виконання, в результаті чого досягається ефективний розвиток страхової компанії, незважаючи на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування економіки. Фінансова стійкість страхової компанії перебуває під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Забезпечення фінансової стійкості страхової компанії є можливим лише за умови постійного та детального контролю діяльності страховика й своєчасного реагування керівництва компанії на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Директива Solvency II націлена на надання дещо більшої свободи у формуванні ефективного ризик-менеджменту страхової компанії, оскільки платоспроможність контролюватиметься на основі методики, яка буде самостійно розроблена страховиком. Регулятор буде оцінювати лише адекватність цієї методики. Це й має сприяти підвищенню якості надання страхових послуг клієнтам.

Встановлення державою обов'язкових вимог щодо забезпечення фінансової стійкості страховиків, державний нагляд і контроль за дотриманням цих вимог об'єктивно необхідні.

Таблиця 2

Структура стандартної формули розрахунку необхідного платоспроможного капіталу [1, с. 78]

Показник	Формула	Характеристика
Необхідний платоспроможний капітал (SCR)	$SCR = BSCR + SCR_{or}$	Сума коштів, здатна покрити збитки страхової компанії за умови реалізації всіх ризиків, котрі виникають у процесі її діяльності.
Базовий необхідний платоспроможний капітал (BSCR)	$BSCR = \sqrt{Corr_{ji} \cdot SCR_j \cdot SCR_i}$, де $Corr_{ji}$ – попарні коефіцієнти кореляції; i – рядки кореляційної матриці; j – колонки кореляційної матриці.	
Необхідний платоспроможний капітал для покриття операційного ризику (SCR_{or})	$SCR_{or} = \min(0,3 \cdot BSCR; 0,03 \cdot P_{val})$, де P_{val} – обсяг валових страхових премій, тис. грн.	Сума збитків, що можуть виникнути внаслідок неадекватних або помилкових внутрішніх процесів, дій персоналу, а також зовнішніх подій.
Необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику страхування, іншого ніж страхування життя та здоров'я (SCR_{nl})	$SCR_{nl} = 3 \cdot \sigma \cdot V$, де σ – комбінований показник середньоквадратичного відхилення; V – сума чистих страхових премій та резервів зі страхування, іншого ніж страхування життя та здоров'я, тис. грн.	Демонстрація можливих збитків страхової компанії за зобов'язаннями зі страхування життя та здоров'я.
Необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику страхування здоров'я (SCR_{health})	$SCR_{health} = 3 \cdot \sigma \cdot V$, де V – сума чистих страхових премій та резервів зі страхування здоров'я, тис. грн.	Сума можливих втрат страхової компанії за зобов'язаннями зі страхування здоров'я.
Необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику дефолту перестраховика (SCR_{def})	$SCR_{def} = k_y \cdot \sqrt{1 - \omega} \cdot P_{per}$, де k_y – критична точка розподілу Стюдента при заданій надійності γ ; P_{per} – сума премій, передана перестраховикам, тис. грн; ω – бал, що відповідає рейтингу перестраховика.	Відображення можливих втрат через його несподіване банкрутство або погіршення платоспроможності на подальші дванадцять місяців.
Необхідний платоспроможний капітал для покриття ринкового ризику (SCR_{mkt})	$SCR_{mkt} = k_y \cdot \sqrt{A_j^2 \cdot \sigma_{(mkt)_j}^2}$, де A_j – балансова вартість активу j -го типу, тис. грн; $\sigma_{(mkt)_j}$ – середньоквадратичне відхилення за j -м активом.	Сума втрат страхової компанії в разі змін ринкової кон'юнктури. В такому разі аналізується структура активів та зобов'язань страхової компанії.

Список використаних джерел:

1. Ачкасова С.А., Внукова Н.М., Скорик І.В. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 76–82.
2. Базилевич В.Д. Страхування: підручник. Київ: Знання, 2008. 1019 с.
3. Бойко А.О. Теоретичні основи та практичний досвід забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2010. № 7 (25). Ч. 4. С. 36–50. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/54612>.
4. Внукова Н.М. Адаптація нормативного регулювання ринку страхових послуг з урахуванням норм законодавства ЄС. *Право та інновації*. 2017. № 4 (20). С. 7–10.
5. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник. Київ: Знання, 2011. 391 с.
6. Журавка О.С., Діденко І.В., Колесник А.І. Фактори впливу на фінансову безпеку страхових компаній. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 5/5. С. 15–20.
7. Кисільова І.Ю. Оцінка фінансової надійності страховика. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2014. Т. 19. Вип. 2/5.
8. Олійник В.М. Методологічні засади забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.08. Суми, 2016. С. 4–6.
9. Палкин А.В. Функциональная взаимосвязь показателей и факторов финансовой устойчивости страховой организации. *Финансы*. 2008. № 12. С. 68.
10. Пікус Р.В. Фінансова стійкість страхової організації та джерела її забезпечення. *Економіка*. 2016. С. 7–9.
11. Про страхування (із змінами): Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1792-VIII. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
12. Пруц Р.Я. Визначення факторів фінансової стійкості страхової компанії. 69-та студентська науково-технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент»: збірник тез доповідей. Львів: видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 589–591.
13. Про затвердження Рекомендацій щодо аналізу діяльності страховиків: Розпорядження Нацкомфінпослуг від 17 березня 2005 р. № 3755. URL: <https://www.nfp.gov.ua>.
14. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній (методологія оцінки та механізми забезпечення): дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.08; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України». Суми, 2011. 33 с.
15. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи. *Фінанси України*. 2009. № 6. С. 104–121.
16. Юхименко В.М. Страховий ринок України в контексті впровадження вимог Solvency II. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 12. С. 190–193.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ
ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ

Аннотация. В статье рассмотрена сущность понятия «финансовая устойчивость страховой компании». Проанализированы понятия «финансовая надежность», «платежеспособность», «ликвидность», которые используются для характеристики деятельности страховщиков. Указан спектр факторов, влияющих на финансовую устойчивость страховщиков. Исследованы особенности расчета необходимого платежеспособного капитала страховой компании в соответствии с требованиями Solvency II.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, надежность, платежеспособность и ликвидность страховых компаний, факторы влияния на уровень финансовой устойчивости страховой компании, тесты раннего предупреждения, Solvency II.

THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINING
THE FINANCIAL STABILITY OF INSURANCE COMPANIES

Summary. The article investigates an issue of the essence of the concept of “financial stability of an insurance company”. There have been considered such concepts like “financial reliability”, “paying capacity”, “liquidity” that are used to characterize the activity of insurance carriers. Also the article investigates the spectrum of factors by which the financial stability of insurance carriers is influenced. Besides, the article investigates peculiarities of calculation of the required solvency capital of the insurance company according to the requirements of the Solvency II Directive.

Key words: financial stability, reliability, paying capacity and liquidity of insurance companies, factors by which the level of financial stability of the insurance company is influenced, primary prevention tests, the Solvency II Directive.